

Bjælken i vores eget øje - om overgreb og vold mod børn, hvor ingen griber ind

Lektor, ph.d. Carlo Grevy og adjunkt Charline Bossen, MA
- UC Syddanmark, Pædagoguddannelsen i Esbjerg

Vi oplever igen og igen en ny sag om overgreb mod børn. Der er en Brønderslev-sag, en Tønder-sag og en Esbjerg-sag. Vi spørger igen og igen: Hvem har nu svigtet? Hvert femte barn har været udsat for vold. En undersøgelse fra analyseinstituttet YouGov viser, at kun ca. hver tiende af os er klar over, at det er så slemt. Vi vender det blinde øje til. Vi observerer volden. Dog er sagen, at vi bærer på den selv. Det er vores påstand her: Årsagen til overgreb skal ikke primært findes i ydre sociale omstændigheder hos voldsudøvere og voldsramte børn. Den skal findes hos os selv, hos alle, der observerer vold og overgreb og passivt lader stå til. Medierne er gode til at gøre os opmærksomme på overgrebene, og vi ser den hos andre. Vi ser splinten i andres øjne, men når det gælder, når der skal gribes ind, svigter vi. Vi ser ikke bjælken i vores eget øje.

Principielt er der i vores optik ingen grundlæggende forskel på incest og den daglige vold i familien. Begge former for overgreb er udtryk for den samme latente vold. Om det er som i incestsagen, som så præcist skildres i Vinterbergs film *Festen*, hvor moren vender det blinde øje til, eller som i den nyligt publicerede film fra Danner om kunden i supermarkedet, der passivt er tilhører til et barn, der får tæsk, så er det udtryk for den samme mekanisme: Der gribes ikke ind. Utallige sager og tests viser, hvordan personer ikke griber ind, når der er brug for hjælp.

Vi legitimerer hermed vold og overgreb ved ikke at gribe ind. Spørgsmålet er, hvorvidt vi gør det i kraft af vores professionelle roller. Og spørgsmålet er, hvordan det kan være, at medmenneskeligheden ikke tager over. Hvordan kan det være, at vi har pædagoger, der i kraft af deres rolle maser den fysisk og psykisk udviklingshæmmedes medicin, som han aktivt siger nej til at indtage, og drysser det i den kaffe, han værdsætter så højt?

Der er en modsætning mellem det, som vi gerne vil gøre af medmenneskelighed, og det, som vi rent faktisk gør i kraft af vores professionelle roller. Vi ser eksempel på eksempel, der er i sit udgangspunkt tager afsæt i spændingsfeltet mellem omsorgspligt og omsorgstvang. Og karakteristisk for eksemplerne er, at det professionelle overtager mennesket. Systemet koloniserer livsverdenen.

Et toårigt barn blev i oktober måned kørt ned af en bil i Kina, og vi kunne i tv se, hvordan den ene voksne efter den anden gik forbi og uden om barnet uden at gøre noget. Barnet døde efterfølgende af sine kvæstelser. Der er forskellige årsager til, at der ikke blev grebet ind i Kina, og særlige kulturelle omstændigheder og måder at agere på socialt er forskellige mellem Danmark og Kina. Alt andet lige er det de samme mekanismer, der gør sig gældende, når personer ikke griber ind. Der tales i den forbindelse om *tilskuere-effekten*, og det er en meget bekvem måde at forklare fænomenet, at der ikke gribes ind, på. Vi går ind i *rollen* som tilskuere, hvor vi ikke føler ansvar for den nødsituation, andre mennesker er i. Det er dog ikke en *forklaring* at kalde det en *tilskuere-effekt*; det er blot en beskrivelse. Der er ingen tvivl om, at vold og overgreb er et alvorligt problem i vores samfund. Vi kan derfor kun ved at se på de egentlige årsager til overgrebene og volden i vores samfund komme denne undertrykkelse til livs. Vores fokus er her den manglende indgriben. For at forstå volden og overgrebene må vi forstå årsagerne – og at erkende disse årsager, er det egentlige problem. Årsagerne skal findes i de roller, vi påtager os over for andre mennesker.

Vores samfund bygger på udøvelse af magt. "Viden er magt". Og i vores skole- og uddannelsessystem, hvor der hersker ganske bestemte udgaver af, hvad *rigtig* viden er, belønnes kun de, der indordner sig den herskende orden. Helt ind i vores mest intime følelser som kærlighed er magt og undertrykkelse helt basalt. Det er ikke altid, denne magt kommer til udtryk via vold, overgreb og undertrykkelse. I vellykkede parforhold er magten usynlig. Men i rollen som fx ægteemand eller kæreste ligger også beskyttelsen af forholdet indadtil som udadtil. Eksempler er den jaloux kæreste, eller historien om fx naboens søn, der har brækket sin hånd, fordi han skulle slå på tæven, da han var i byen med sin kæreste, og der blev lagt an på hende. Vores flag, som vi bruger til festlige lejligheder som fødselsdag og jul i familiens skød, er udsprunget af magtudøvelse siden det faldt ned i korsridernes hænder i Estland i 1219. Fra det mest intime til det store nationale har vi roller, hvor vi mere eller mindre af legetime grunde udøver undertrykkelse mod andre, altså andre der opfører sig anderledes, tænker anderledes eller ser anderledes ud. Og fakta er, at fx børn ser anderledes ud end voksne.

Som forældre udøver vi magt, når vi griber fat i vores barn, der er ved at løbe ud foran en bil. Alle udøver magt, og den, der anvender magt, har altid en grund til det. Visse grupper får en særlig tilladelse til at udøve magt, og magtudøvelsen forsøges altid legitimeret, om end der også finder magtmisbrug sted. Politiet har magt til at anholde unge mennesker, der opfører sig upassende, og det kan ske, at et ungt menneske afgår ved døden i politiets varetægt. Personalet i en lokal jysk arrest skulle tage vare om ung mand, der dog afgik ved døden. Vold og overgreb er en legitim del af vores måde at regulere adfærd på i vores samfund, og vi bærer alle i kraft af vores forskellige roller på ikke blot muligheden for men også evnen til at udøve magt via manipulation, vold og overgreb.

Det er vores påstand, at det er i denne latente og legitime mulighed for at udøve magt via vold og undertrykkelse, at årsagen til den manglende indgriben mod de mange voldssager skal findes. Vi har ofte hørt, at vold er et tabu, og at grunden til, at vold i familien ikke anmeldes eller anfægtes, er, at det er tabu. Sagen er dog ikke, at vold og undertrykkelse i sig selv er tabu. *Sagen er, at det er tabu, at vi alle bærer på den potentielle magtudøvelse og undertrykkelse.* Det er en magtudøvelse og evne til undertrykkelse, der er potentielt til stede hos os alle – det er blot ikke os alle, der kommer i de konkrete situationer, hvor magten, undertrykkelsen og volden kommer til udtryk.

Når korsridderen slår ihjel for sit land og sin tro, er det ikke væsentligt forskelligt fra, når kæresten banker kæreste, børn og rival for at bevare parforholdet og kærligheden. Når forældre rusker deres småbørn til handicap, er det ud fra samme princip om, at vold er ok. Personalet i vores institutioner, hvor der skal tages vare på børn og unge, udøver magt og overgreb på samme måde. Ofte er vi enige – for når fx børnene skal lære noget i skolen, så er det i orden at udsætte dem for et psykisk pres, og det sker vel at mærke på baggrund af, hvad vi vurderer, der er rigtigt for barnet at lære.

En pædagogstuderende deltog i en tur med nogle pædagoger og blinde handicappede, unge mennesker. Her bestilte den blinde en baconburger. Pædagogen tog af rationelle grunde resolut baconen ud af baconburgeren, for den unge var for kraftig og skulle tabe sig, fik den studerende at vide. Pædagogen brugte den ulige magtposition til at bestemme, hvad der var godt for den handicappede. Det er eksempler af denne art, der får os til at koble magt med roller. Det er netop, fordi den pågældende person var i rollen som pædagog, at hun tog baconen ud af baconburgeren. Det var rollen, der berettigede undertrykkelsen.

Når vi møder situationer med vold og undertrykkelse, reagerer vi ikke. Igen og igen ser vi sager, hvor mange personer over lang tid har iagttaget vold og andre overgreb og intet gjort. Der er tre årsager til, at de ikke gør noget.

1) For det første er magtudøvelse, undertrykkelse og vold et grundlæggende vilkår ved vores måde at være til på i samfundet, og derfor betragtes det som legitimt.

2) For det andet er der glidende overgange mellem voldsformer og former for overgreb. Det betyder igen, at det at skælde ud og det at bestemme, hvordan børn skal opføre sig, eller hvad børn skal mene og lære, ikke i sit væsen er forskelligt fra at slå dem fysisk. Når der ikke opleves en kvalitativ forskel mellem forskellige magtudøvelsesformer, så reagerer vi ikke, når vi oplever den fysiske vold.

3) For det tredje, så træder vi ikke ud af vores *roller*, når vi overværer vold og overgreb. Vi forholder os som forældre, ægtefolk, kunder i en forretning, som undervisere, som pædagoger, som politiassistenter, der skal varetage bestemte roller i samfundet.

I alle sådanne roller er det alment accepteret at udøve magt og undertrykkelse, og i det omfang vi bliver i sin samfundsskabte og magtlegitimerende rolle, er det meget vanskeligt at reagere og stoppe volden. Volden er tæt knyttet til vores roller. At komme volden til livs er at træde ud af rollerne og i stedet *forholde sig til situationen som menneske*.

I en udgave af Aftenshowet tages emnet op: Hvorfor reagerer personerne ikke i alle disse sager om overgreb? Adfærdsforsker Pelle Guldborg Hansen taler her om, at vi ikke handler, da der kan være en risiko for os ved at blande os. Sagen er dog omvendt, at vi som *mennesker* har pligt til at vurdere, hvilket liv andre mennesker får, hvis vi ikke gør noget. Der er altid en risiko. Når pædagogisk personale eller skolelærere fx har en særlig skærpet indberetningspligt og i mange tilfælde ikke gør det, der skal til, er det fordi, de føler sig mere forpligtet i forhold til deres rolle som pædagogisk samarbejdspartner end som menneske. Der er noget galt med den rolle, som de påtager sig. Den rolle, viser det sig netop, er ikke god, når der skal trædes til, og når der skal gribes ind. En risiko, ja, det er der altid. Den enkelte må her overveje at træde ud af sin rolle og så overveje, hvilken risiko der er ved at være menneske.

Det drejer sig således ikke om, hvordan forældre kan blive bedre forældre, så de kan magte forælderrollen. Der kan findes mange psykologiske årsager til, at vi ikke griber ind over for vold. Det drejer sig dog ikke om, hvordan pædagogen kan blive en bedre pædagog. Det drejer sig om, hvordan man kan træde ud af rollen som forældre eller pædagog – eller som forbruger i den videokampagne, Dannerstyrelsen står for nu. Det drejer sig om at dekonstruere sin rolle og i stedet blive menneske med de risici, det indebærer.

I udsendelsen Aftenshowet blændes nogle undertekster ind – her står bl.a. at man som borger har pligt til at hjælpe andre mennesker, og at man straffes med op til to års fængsel, hvis man ikke griber ind. Sagen er dog ikke, at vi skal gribe ind, fordi vi ellers får en straf. Vibe Voetmann fra Dannerstyrelsen foreslår med gode intentioner men desværre for os at se ret virkningsløst, at vi kan ringe til politiet eller stille os hen til de forældre, der slår deres børn, så vi viser, at vi har noteret os det. ”Vi skal vide, at vi har en borgerpligt til at gribe ind”. Vi skal dog næppe gøre det i rollen som borger, derimod som menneske. Så længe, vi bliver ved med at henvise til vores roller og forpligti-

gelses, bliver der ikke mindre vold eller flere, der griber ind. Det er netop disse roller, der begrænser os i at gøre noget.

Magtudøvelse, undertrykkelse, vold og misbrug er desværre grundlæggende i og vitalt for vores samfund. Det er opportunt at lægge vores ansvar som menneske fra os, og vi er gode til hele tiden at henvise til systemet. Nyligt har fx Esbjerg Kommune været fremme i pressen. Først pointerede de, at der ikke var fejl i deres sagsbehandling vedrørende Esbjerg-sagen. Efterfølgende har de indrømmet fejl. Ved at fokusere på formelle fejl i sagsbehandlingen flyttes fokus fra den medmenneskelige involvering til systemet. Det er mindre relevant, hvorvidt systemet har gjort som det skulle. Det er langt mere vigtigt at se på de mennesker, der har været involveret i sagen, har været vidende om overgreb og ikke har grebet ind.

Vi bærer alle ansvaret for overgrebene via vores roller. Vi bærer ansvaret som mennesker, fordi vi ikke træder ud af hverken rollen som professionel eller ud af rollen som borger, og fordi vi ser stort på medmenneskelighed. Det er ikke alene en sag, der handler om at være *passive*, når vi overværer undertrykkelse og undlade at gøre noget. Ved ikke at gøre noget *legitimerer* vi undertrykkelsen. Og dermed bliver vi til *aktive* medspillere i et samfundsskabt spil om magt, undertrykkelse og vold. Det er et spil, der har en lang og trist historie. For at løse op for problemet må vi ændre vores optik, og vi må vælge, hvilken risiko vi vil tage for at blive de mennesker, vi gerne vil være, så vi kan blive en del af det samfund, vi gerne vil bidrage til. Det er et spørgsmål om roller, at træde ud af rollerne og at redefinere vores roller som samfundsborger, pædagoger og forældre.

Vi kommer ikke volden og overgrebene mod børnene til livs, før vi erkender, at den er en del af vores system og en del af vores roller. Vi ønsker ikke at se noget. Vi ser ikke noget, vi hører ikke noget, og vi siger ikke noget. Og vi griber ikke ind. Vi læser i pressen om den ene sag om overgreb efter den anden, og vi ser ikke bjælken i vores eget øje.